

DOI: <https://doi.org/10.4312/keria.23.2.209-222>

Tommaso Campanella: Pismo monsinjorju Querenghiju

Prevedel Jernej Šček

Sonetni dvojček prevedel David Bandelj

Tommaso Campanella (1568–1639) je slovenskemu bralstvu znan morda poimensko in zanimiv kvečjemu aforistično kot renesančni utopist in naravoslovec *de auditu*. V filozofski svet enega najizvirnejših veleumov na pragu novega veka vstopamo skozi stranski, a ne postranski vhod bogatega korespondenčnega korpusa, ki je – tako kot glavnina avtorjevih temeljnih del – nastajal med 27-letnim prestajanjem inkvizicijske kazni, od zadnjih vzdihljajev *cinquecenta* do leta 1626, in ga smemo prištevati med bero velikih renesančnih epistolarijev od umotvornega Petrarke do Salutatija, Vergerija starejšega, Bracciolinija, Brunija, Barbara, Piccolominija, Ficina in Machiavellija. Campanella je zahodno modernost odloč(il)no odrinil *od sklenjenega sveta do neskončnega univerzuma*, če naj se izrazimo koyrejevsko. Prislужil si je poimenovanje malega planeta 4653 *Tommaso* iz asteroidnega pasu našega osončja, toda bil je tudi in predvsem poznorenesančni humanist. Pričujoče neumetnostno besedilo kot samonikla filozofska oporoka izpričuje spoznavoslovne, te(le)ološke, družbenoetične in politične implikacije naturalističnega obrata novoveškega znanstvenika, za katerega končni smoter in smisel dobrega življenja (*bene agere*) ostaja soterološki: iskanje bolj izvornih poti do krščanskih večnih resnic, do odrešenja.

Giovan Domenico Campanella se je rodil 5. septembra 1568 v južnokalaabrijskem trgu Stilo, v grškem delu dežele pod imenom *Calabria ultra* (latinskemu severu so pravili *Calabria citra*), ki je pripadala intelektualno, gospodarsko in tudi sicer cvetočemu Neapeljskem kraljestvu – renesančni kovačnici Aragoncev. Zgodaj preseljen v bližnji Stignano, ki ga ne smemo mešati z rojstnim krajem florentinskega kanclerja Coluccia Salutatija v dolini Valdinevole, je bolj iz strahu pred revščino kot iz poklicanosti s petnajstimi leti vstopil v red bratov pridigarjev (O. P.) samostana San Giorgio Morgeto v Reggio. Akvincu

v čast je izbral redovniško ime Tomaž. Med študijem teologije v Cosenzi se je srečal z osebnostjo in mislijo Bernardina Telezija (1509–88). Branje njegovega *De rerum natura iuxta propria principia* je bilo zanj obenem razkritje in osvoboditev: kozmično naravo je potrebno raziskovati takšno, kot je, in ne več takšno, kot mora biti (po aristotelsko-prolemajski *ergo* sholastični kozmologiji). Ob smrti osemdesetletnega ustanovitelja *Accademie Cosentine*, mu je mladi dominikanec na krsto sredi stolnice položil hvalnico iz latinskih stihov. Tri leta zatem je v Neaplju objavil svoje prvo delo *Philosophia sensibus demonstrata*, prelomno sintezo telezijanskega naturalizma in ficinovskega novoplatonizma. Kmalu so se nadenj zgrnili črni oblaki moralnega in inkvizicijskega preganjanja, ki so na rimskem trgu Campo dei Fiori sočasno požirali v grmado Giordana Bruna (1600) ter kranjskega protestantskega pridigarja Petra Kupljenika (1595). V devetdesetih letih je Campanella prestal pet sodnih procesov, vsiljeno preseljevanje med samostani ter večkratno zaprtje, tudi v nabrežni trdnjavi Castel Nuovo (Maschio Angioino) s pogledom na Neapeljski zaliv in Vezuv ter Sorrento čezenj, dokler ni med 4. in 5. junijem 1601 pretrpel tako imenovane budnice – 40 nepretrganih ur mučilnega bičanja. Šest mesecev se je boril za življenje in se nazadnje rešil smrti, ne pa tudi dosmrtni kazni v neapeljski ječi Castel Sant'Elmo, med katero je še največ pisal pod psevdonimom Settimontano Squilla. Na prostost ga je leta 1626 izvlekel firenški plemič Maffeo Barberini, kasnejši papež Urban VIII., ki mu je zaradi novih spletk, krivoverskih obtožb in prevratniških sumov leta 1634 pomagal dokončno ubežati v Francijo pod kraljevo zaščito kardinala Richelieuja. Campanella je do poslednjega dne živel v pariškem samostanu Saint-Honoré. Njegovo zadnje delo je ekloga, posvečena novorojenemu kralju Ludviku XIV.

Če je Telezij kot mehanicistični determinist zavračal sleherno metafizično interpretacijo vseirja na podlagi materialistične ontologije, po kateri svet določajo sile brez smisla in smotra, ki snov gibljejo in pretvarjajo ter ničesar ne ustvarjajo in uničujejo, je Campanellova kozmologija »korak nazaj« v razvojni paraboli zgodovine filozofije. Vesoljna narava je zanj zrcalo Božjega načrta, iz katerega znanstvenik lahko, pravzaprav mora brati kakor vernik iz svete knjige, ki jo je Stvarnik iz nič napisal zato, da bi smel njegov Sin zajemati čiste studenčice. Drugače rečeno, novoznanstveni epistemološki obrat po Campanelli ne zamaje, temveč okrepi previdnostno razumevanje zgodovine, človeka in narave. Telezijo in Campanellovo soglasje je torej predvsem metodološko: naravo je potrebno raziskovati neposredno, brez paradigmatških in vrednostnih posrednikov, nadomeščajoč argument avtoritete z eksperimentalno-izkustvenim zaznavanjem dejstvene resničnosti, kar je tedaj pomenilo znanost osvobajati balasta sholastičnih komentarijev. Krščanski humanist se vrača k (iz)virom – antičnim ali biblijskim besedilom, še več, k sami knjigi narave – zato, da bi razumsko utrdil svojo vero: spoznavanje in molitev, znanost in sve-tišče, filozofija in kontemplacija. *Intelligo ut credam*.

V sonetu *Način filozofiranja* (št. 6) avtor odpira vrata »scientističnemu« obratu modernosti, ki baconovsko kliče *scientia potentia est*, a ne zato, da bi odčaral svet, temveč nasprotno, da bi veroiskalca od malikovalskih replik preusmeril k branju iz izvirnika – svete knjige sveta:

Ta svet je knjiga, kjer je Večna Misel
zapisala si pojme in tempelj živi,
kjer slikala je geste, zgled iskrivi,
in z bitji dnu in vrhu dala smisel,

da ne bi duh v okrutnosti obvisel
za umetnost in oblast um pronicljivi
imel bi in bil činitelj stvarstva njivi,
Boga premišljaj, v vsem njegov je odsev.

A mi ob knjigah, mrtvih templjih zbrani,
čprav so živega le preslikave,
jim prednost dajemo nad naukom tem.

Da s tem grešimo, naj nas kazen zdrami,
prepir, nevednost, muka, bridkost prave:
vrnimo se, moj Bog, k izvirom vsem!

Campanellova spoznavna teorija se po avguštinskem modelu vrašča v moderno teorijo subjekta. Človeka, ali natančneje njegovo izvornega samozavedanja, ni mogoče razložiti z nobenim materialnim vzrokom, saj smo lahko vselej onkraj vsakega dvoma prepričani v podstatnost lastnega »jaza« – da (nekaj) smo in ne moremo ne biti, ko vendar mislimo, spoznavamo, molimo, verujemo. Interioristična »pot vase« torej ni beg od svetnosti, temveč privilegiran vstop vanjo. Človeški mikrokozmos in naravni makrokozmos sta kot Božji dar recipročno soodvisna: z raziskovanjem zunanjega sveta človek odkriva sebe kot spoznavajočega subjekta in obratno, v njem se zgoščajo in spajajo ontološke značilnosti vesoljnega stvarstva. Campanellova humanistična kozmologija prenaša »personalistično« pojmovanje družbene etike, po katerem kdor spoznavajoč odkriva svet, vgajajoč izboljšuje sebe in človeški svet okrog sebe, kakor izhaja iz soneta *O koreninah zla v svetu* (št. 8):

Da trojno zlo premagam, sem bil rójen:
zavajanje, trinoštvo, licemerje;
vem, bil vzgib je Temidin za razmerje
Moči, Modrosti in Ljubezni vzgójen.

Načela ta, visoki in resni pojem,
za modroslovje so, njegovo okvirje,
za tvoje breme žalostno, vsemirje,
zdravilo za laganje – moloh trojen.

Glad, vojna, kuga in zavist, prevara,
pohot, lenoba, jeza in krivičnost
vse v trojnem zlu kalijo se, nemara.

Nevednost – korenina za sebičnost
nevredno in iz nje dobiva žara.
Prihajam, da izrujem njeno ničnost.

Avtorjev največji prispevek k intelektualni zgodovini je najbrž socialna utopija *La città del Sole*, ki je prvič izšla v ljudskem jeziku leta 1602, znamenito latinsko izdajo (*Civitas Solis: idea republicae philosophicae*) pa so tiskali v Frankfurtu leta 1623. Prvo poslovenitev smo doživeli nedavno (*Mesto Sonca: zamisel o filozofski republiki*, prevod Peter Amalietti, Rob: Amalietti & Amalietti, 2019). Idealno državo vodi duhovniški princ, imenovan Sonce ali Metafizik v sodelovanju s tremi krepstnimi svetovalci: Močjo (Pon – *potentia*), ki usmerja vojsko, Modrostjo (Sin – *sapientia*), ki skrbi za znanost in Ljubeznijo (Mor – *amor*), ki goji vzgojo. Življenje v Campanellovem *Božjem mestu* urejujeta naravna znanost in vera po modelu papeške teokracije.

Iz referenčne zbirke strokovnjakinje Germane Ernst izvemo, da se je do danes ohranilo 172 pisem (prejšnja izdaja urednika Vincenza Scampinata, Bari: Laterza, 1927, jih je zbrala 121), ki se z apeli za izpustitev iz ječe začnejo gosteje pošiljati od poletja leta 1606. Med uglednimi sobesedniki je najti tudi Galilea. Pričujoče prosilno pismo (št. 25 v Ernstovi in št. 21 v Scampanatovi izdaji) je avtor poleti leta 1607 naslovil na padovanskega literata in kuriala Antonia Querenghija, ki se je tedaj z nemških humanistom Gasparom Schoppom zavzel za papeževo dvojno posredovanje pri izpustitvi beneškega teologa in znanstvenika, servita Paola Sarpija (1552–1623) ter samega Campanelle. Ob tej priložnosti je smel Querenghi med prvimi listati po rokopisih kalabrijskega filozofa. Urednik Scampanato v prologu k pismu zapiše: »Pisec pripoveduje o svojem nenavadnem življenju, opiše svojo študijsko pot, primerjajoč se s Picom zato, da bi mu naslovnik pomagal na prostost.«

Poslovenitev sledi staroitalijanskemu izvirniku iz izdaje Tommaso Campanella, *Lettere*, ur. Germana Ernst (Firence: Olschki, 2010). Izbrana soneta v prevodu Davida Bandlja odbiramo iz izdaje v staroitalijanščini Tommaso Campanella, *Poesie*, ur. Giovanni Gentile (Bari: Laterza, 1915).

Monsinjorju Antoniu Querengu v Rim¹

Ljubeznivi gospod,

moj angel Scioppio,² ki ga je Gospod naš Bog³ obdaril s preudarnostjo, da bi znal v gosti megli protikrščanstva razločevati pravo luč večne Modrosti, in mu poklonil izostreno oko milostljivosti, da bi mogel v podzemnih globinah, kjer tudi sam prebivam, spoznati gorečo željo do nebeških vrlin,⁴ ki me od vedno zaznamuje, četudi se – divja žival⁵ – k njim še nisem uspel povzdigniti, mi piše, da je med mnogimi vladarji in darežljivimi duhovi, ki so se zavzeli zame po njegovi zahtevi in po milosti, ki jo Najvišji poklanja vsem človeškim dosežkom, [najti] tudi Vaše veličanstvo, takole pisoč: »Sed et Antonius Wuarengus Patavinus, cubicularius pontificius, de cuius doctrina et iudicio summa hic est existimatio, promisit mihi se a cardinali Burghesio

-
- 1 Antonio Querenghi (1546–1633), tudi Quarenghi, za pošiljatelja in prevajatelja v jedrnem besedilu Querengo, padovanski literat in kurialni uslužbenec, je v rojstnem mestu diplomiral iz civilnega in kanonskega prava (*in utroque iure*) ter teologije, kot privrženec renesančnika Speroneja Speronija je prijateljaval s sovrstniki Torquatom Tassom, Iacopom Mazzonijem in Paolom Benijem. Ob raznovrstnih italijanskih in latinskih pesnitvah je v zagovor padovanskih akademikov objavil razpravo *Dell'antro platonico, o vero della circonduzione socratica*. Novoplatonski filozof in pisatelj Francesco Patrizi(o), za nas Frane Petrič s Cresa, bolj kot ne spregledani pisec prve italijanske renesančne utopije *La Città felice* (1553), mu je v ljubezenskem dialogu *Lamorosa filosofia* (1577) poveril glavno sobesedniško vlogo. Querenghiju je Galilei posvetil delo *Dialogo de Cecco di Ronchitti da Bruzene in perpuosito de la stella nuova* (1605), *bojda napisano dvo- ali štiročno z benediktincema Spinellijem in Castellijem, da bi zavrnil aristotelsko-ptolemajski nauk o gibanju nebesnih teles*. Querenghi je od leta 1579/80 z različnimi funkcijami služil papežem Gregorju XIII., Klementu VIII. in Pavlu V., ki ga je k sebi vpoklical leta 1605, ko se začne »naša« zgodba. Pričujoče pismo št. 25 je edino, ki ga je Campanella naslovil nanj.
  - 2 Gaspar, tudi Caspar Schopp(e), prek latinskega *Scioppius* poitalijančen v Gaspere Sciopp(i)o (1576–1649), bavarski učenjak, humanist in diplomat, ki je zbral zadnje besede oboževanega prijatelja Giordana Bruna pred grmado na rimskem trgu Campo de' Fiori. Ob življenjskem delu *Grammatica philosophica* (1628) omenjamo razpravo *Stemma Gonzagicum*, v kateri razišče genealogijo mantovanske vladarske rodbine. V času nastanka tega pisma je kot ugleden diplomat v službi nadvojvode, kasnejšega cesarja SRC Ferdinanda II. skušal pri papežu lobirati za podporo Katoliški ligi.
  - 3 It. *Domined(d)io*, zanimiva oblika priprošnje, sestavljenka iz *domine* (gospod, pogosto v vzklíčnem pomenu *diamine*, hudiča!) in *Dio* (Bog).
  - 4 It. *virtù celesti*. Krščanska angeologija temelji na klasifikaciji Psevdo-Dionizija Aeropagita, starogrškega teologa in očeta krščanske mistike iz 5. ali 6. stoletja, ki je v delu *De coelesti hierarchia* postavil Vrline ali Trdnosti (gr. *Dynameis*) v peti angelski red, pripadajoč drugi angelski hierarhiji (»nebeških voditeljev«) klasične judovsko-krščanske tradicije. Nebeške vrline predstavljajo neuklonljivost in neustrašnost z božansko ohrabrene pogumnosti. Latinski Zahod je z arhitekturo angelskih zborov seznanil papež Gregor I. Veliki, postavši Vrline v sedmo hierarhijo, kar je Dante sprva prevzel (*Convivio* 2.5), kasneje pa v *Raju* (3.73–74, 3.79–81) zamenjal s predkrščansko shemo, po kateri Vrline krožijo v tirnici »agresivnega« Marsa, četrtega planeta sončnega sistema (»Mars iz človeka naredi moškega«, Ptolemaj, *Tetrabiblos* 2.3.44); prim. Dion. Aeropagit, *De coelesti hierarchia* 8 in Ef 1,21; 3,10
  - 5 Arh. it. *animal grosso*, barbarski surovež, vulgarni grobijan, dobesedno »velika žival«, očitna analogija na Akvinca, ki so mu zaradi postavne molčavosti pravili »nemi vol« (*bos mutus*). V njegovo čast je Giovan Domenico ob vstopu v samostan izbral redovniško ime Tommaso. Prim. Dante, *Vice* 11.91–93 in Boccaccio, *Dekameron* 7.3.

eiusdem argumenti literas ad eundem Proregis filium impetraturum. Mirifice enim te aestimare coepit, teque inter naturae miracula super Picum Mirandulanum numerat; adeoque nihil sibi esse ait antiquius quam te videre et audire posse. Confido itaque eum tibi non defuturum. Idem Aquavivae iam mentem mutavit, tibi que benevolentem reddidit. Posses itaque tribus verbis ei gratias agere et, ut in ea mente perseveret, rogare«. ⁶

Ker mora vsaka njegova beseda zame veljati kot zapoved, saj mi ga je Vsemogočni dodelil za novega odrešitelja, medtem ko sem ga jaz kakor Elija ⁷ prosil za smrt, ki bi me rešila tolikšne življenjske stiske, bom storil kot mi narekuje in Vašemu veličanstvu bolj iz poslušnosti kot iz potrebe izkazal hvaležnost, prepričan, da puhla glava ne bi dojela radodarne in velikodušne misli, po kateri je treba ubožca, ki ga ljudje in vladarji obsojajo kot največjega brezbožca in hudobneža na zemlji, podpreti – kajti kdor se prilagaja takšnim klicem, je po naravi prostak. ⁸ Ker sem prepričan, da bo Vaše veličanstvo ob vsaki priložnosti želelo dokazati svojo plemenitost, Vas spodbujam, da se zavzamete za mojo dobrobit. Kajti čeprav si ne zaslužim tako uglednega zaščitnika, je Vaše veličanstvo gotovo vredno usmiljenega in drznega dejanja. Ne dvomim, da boste vzeli na znanje, da so vsi veliki filozofi in preroki in apostoli in Jezus naš Bog v veličastnih dobah ⁹ umrli pod obtožbami kri-vo-verstva in uporništva.

Kot pišeta Platon in Ksenofont v *Sokratovi Apologiji*, ¹⁰ gre za staro pravdo proti modrecem, ki z dobrim zgledom blaženega življenja za sabo vlečejo grešni svet; ¹¹ in ker so najbolj sposobni za vladanje, jih v kraljestvih, ki jih skušajo izboljšati, često razglasijo za uzurpatorje. Kdor misli, da državniške ambicije človeka naučijo svetih nauk in resnic, ostaja

6 Pisec svoj položaj legitimira z navedkom odlomka iz pisma, ki ga je bil tik pred tem prejel od Schoppa, s sklicevanjem na ozvezdje odobravaljivih mnenj iz intelektualnega miljeja neapeljskega podkraljestva v dedni posesti španske veje Habsburžanov in kralja Filipa III. iz, ki mu načeljuje od leta 1598 do leta 1621. Campanellovo neoprijemljivo razmerje z novincem Schoppom na daljavo iz ujetniške votline v Neapeljski zaliv je pridelalo 12 korespondenčnih enot (št. 18–21, 24–26, 28–29, 32, 34–35).

7 Prerok Elija je eden redkih svetih mož iz Stare zaveze, ki jih časti katoliška Cerkev. Njegovo življenje, opisano v dveh *Knjigah kraljev*, se prekine z neobičajno smrtjo, ki ga je zadela z učencem Elizejem. Slednji ga je na drugem bregu Jordana prosil, naj mu izroči dvojni delež svojega duha, nakar »se je prikazal ognjen voz in ognjeni konji ter so ju ločili; in Elija se je v viharju vzdignil v nebo« (2Kr 2,11).

8 It. *animo volgare*, nizkotnega, ljudsko neomikanega duha.

9 Prim. Mt 16,2–3

10 Klasični deli o tragičnem koncu prvega usmrčenca za svobodo mišljenja že ponarodelega leta 399 pr. Kr. Sklicnih odlomkov iz Platonove *Apologije* ne manjka, odbiramo zaključnega (42a): »No, zdaj je res že ura, da odidemo: jaz, da umrem, in vi, da živite. Kdo od nas pa odhaja v boljšo resničnost, ni jasno nikomur – razen bogu.« Za razliko od Platonovega Sokrata je Ksenofontov manj bojeviti in bolj »stoičen«, bolj pripravljen spremeniti svoje stališče in s tem razsodbo atenskega sodišča, drugače rečeno, se izogniti smrti. Temeljni razliki med apologijama sta vsebina odgovora oraklja delfske svečenice Pitije in (ne)obstoj dajmona.

11 It. *mondo errante*, tudi blodni, v smislu zmotljivi in grešni svet.

ahitofelist¹² in makiavelist, saj vse [delovanje] podreja temu smotru in dejanja drugih motri skozi svoja očala, razlagajoč si jih po svoje. Mi pa bremo: »Ta človek zasluži smrtno obsodbo, prerokoval je namreč ...«¹³ in Mihove besede »o meni nikoli ne prerokuje nič dobrega, temveč le húdo«¹⁴ ter Amosove »Upri se, Amos, kralju Jerobeámu«¹⁵ in druge, kot so »Preklinjal si Boga in kralja«¹⁶ in še »Ta govori bogokletno«¹⁷ »in ta je bil Samarijan«¹⁸ ter nazadnje »Vsak, kdor se dela kralja, nasprotuje cesarju.«¹⁹ Kar se je podobnega zgodilo Sokratu, Seneki, Lukijanu, Anaksagori in Pitagori, je sčasoma preraslo v naravno modrost.²⁰

Tě ugotovitve so Vašemu veličanstvu najbrž dale misliti, da bi lahko bil tudi sam podoben tem, ki jih ljudstvo ne zna ceniti.²¹ Jaz pa Vam pravim, da mi zadoštuje dejstvo, da sem bil željan njihove podobnosti, kot nemara dokazujejo moje knjige, posebno tiste, v katerih pokažem na poslednje znake smrti veselja,²² z naklonjenostjo vseh svetih učiteljev, vključno s svetim Petrom, ki me je nagovoril k preučevanju teh simptomov²³ in k iztrebljenju protikršćanstva med prodanimi filozofi, astronomi in teologi, ki zasenčujejo Evangelij, ter k opozarjanju na megljo, ki s prvaki Antikrista obilno izpuhčeva iz vodnjaka globočin. Želim si, da bi se Vaše veličanstvo vzdržalo sodbe²⁴ o meni na področju te in ostalih znanostih,

12 Ahitófél, »nevaren svetovalec« (prim. 2Sa 16,20-23; 17,1-4), je sprva sodeloval s kraljem Davidom in mu nato obrnel hrbet s tem, ko je podprl upor Davidovega sina Absaloma, ki je sicer po posredovanju Arkejeca Hušája spodletel. Ahitofel si je zato v domačem mestu vzel življenje, k čimer ga je »spodbudil bolj občutek poraza kot strah pred maščevanjem«. (2Sa 17,23) Ahitofelov samomor je edini te vrste v *Stari zavezi*, prim. Ps 41 (40),9; Ps 56 (55),12-14; 2Sa 15,12

13 Jer 26,11. Biblijske citate, ki jih pismopisec navaja v latinščini, smo prilagodili Slovenskemu standardnemu prevodu.

14 1Kr 22,8

15 Prim. Am 7,10-11

16 1Kr 21,10

17 Mt 9,3

18 Lk 17,16

19 Jn 19,12

20 It. *sapienza naturale*. Campanellova fizika in metafizika nista samozadostna sistema, temveč služita političnim smotrom: filozofski sistem podpira teokratsko reformo katoliške utopije. Avtorjev spoznavoslovni naturalizem se tu vmešča v širše pojmovanje naravne religije (*religione naturale*) – pisec na tem mestu ponarodeva – *naturalizira* velike dosežke zahodne misli, ki so »za nas« tako temeljni in utemeljitveni, da kot dedna sestavina naše človečnosti prehajajo iz kulture v naravo.

21 Prastara, heraklitovska diatriba med množico (mnenjem) in modrecem (resnico).

22 Kot ugotavlja Saverio Ricci, je »apokalipsa« za Campanello interpretacijsko zorišče zgodovine in politično orodje za vzpostavitev svetovnega Božjega mesta. Svoj kozmološki nauk, sinteza telezijanskega naturalizma in ficinovskega novoplatonizma, na podlagi dognanj Telezijevega dela *De rerum natura* (1565) razvije že v prvencu *Philosophia sensibus demonstrata*, napisanem leta 1589 in dve leti zatem objavljenem v Neaplju, ter v Ferdinandu I. Medičejškemu posvečenem delu *De sensu rerum et magia*, napisanem že leta 1592, toda kmalu zaseženem v Bologni s strani Svete pisarne, da ga je moral neumorni filozof ponovno napisati, tokrat v italijanščini leta 1604, kasneje polatinititi ter končno objaviti v Frankfurtu leta 1620.

23 Prej omenjenih »znakov«.

24 Znanilna sled vzhajajočega racionalizma, kartezijansko zveneča *epoché*, vzdržnost pri izrekanju sodb kot posledica metodičnega dvoma (Descartes, *Meditacije* 1.2).

dokler mi jih Najvišji ne bo dovolil o njih javno spregovoriti z dna moje duše. Vsaka novost²⁵ namreč prinaša posredno zadoščenje le najčistejšim duhovom, tistim, ki v svojem stališču vztrajajo samo, če je po vseh čutih resnično in z nebesnim razglasom dokazano.²⁶ Tedaj se temu ne bo več reklo mnenje, temveč dokaz²⁷ po nauku Božje knjige,²⁸ to je vesolja, prebran z vsem čutenjem²⁹ in potrjen s strani učitelja neizpodbitne vere, ki »edini je resničen«.³⁰

Zahvaljujem se Vam torej za naklonjenost in Vas vnovič naprošam, da se zastavite zame, da bi lahko kmalu izstopil iz te votline – preden umrjem. Prsni koš in glava me tako skelita, da izgubljam upanje v odrešitev, saj v podzemlju okovan gnijem že štiri dolga leta na vlažnem in premočenem ležišču, kruha in vode imam le za vzorec, ne da bi videl neba ne svetlobe ne človeka, in mokrota brez prestanka kaplja po zidovih, da [v sebi] čutim večno noč in zimo, razen v treh urah svetlobe zvečer, ko na skrivaj pišem ta [pisma], in v redkih trenutkih molitve podnevi. In vendar mi je Bog poleg sovražnikov podelil tudi milost, da si lahko na skrivaj dopisujem s svojim angelom in z drugimi, ki si prizadevajo za mojo odrešitev – hvaljen bodi! Verjamem, da Vas ne bo treba veliko prepričevati: če se boste obnašali, kot se odličniku spodobi – v skladu z imenitno vrlino dobrodelnosti, ki jo poživlja nadnaravna milost –, Vam bo podvig še v razvedrilo. Tako dobrohotno ste se zavzeli zame, da se mi zdi, da sem v Vašem veličanstvu našel čistost človeškega duha, ki deluje v skladu z znanostjo in ne trmasto vztraja v svojih stališčih.

Previsoko mnenje imate o meni, češ da sem boljši od Pica³¹ ali njemu podoben, kajti občutek imam, da o meni presoate po merilih Vaše popolnosti.

25 Nova odkritja in spoznanja.

26 Naivni poganjek novoznanostvenega duha, pri katerem je senzualistična perspektiva (opazovanje, eksperiment, izkustvo) še uskladjiva z razodeto resnico.

27 Tudi prič(ev)anje, starogrškosti zvesta dvojica nasprotij med mnenjem ali domnevo (*dóxa*) in resnično znanostjo (*epistéme*).

28 Božja, prej kot pobožanstvena narava – in človek v njej – je kakor knjiga, iz katere se krščanski filozof znanosti bralno napaja brez posrednikov. Campanellov obrat na spoznavnem področju je reformacija izpeljala na verskem – razumno bitje do razodete, *ergo* naravne resnice dostopa le, če neposredno zajema iz njenih (iz)virov. Glej v predgovoru navedeni, pesniški obliki primerno zgoščeni sonet *Način filozofiranja* (št. 6).

29 Filozofska relevantnost pisma tiči na presečišču naturalistične kozmologije in spoznavnega nauka senzualizma, ki kot izvor in normo spoznavanja, mišljenja in življenja nasploh postavlja občutke, torej na (ne)posrednem čutnem izkustvu temelječe zaznave. Z razliko od »empiriističnega materialista« Telezija pa Campanella ostaja »humanist«, v kolikor človeku priznava dve spoznavno-ontološki lastnosti: vrojeno notranjo (samo)zavedanje, *sensus inditus*, in pridobljeno zunanjo zavest o svetu, *sensus additus*. Samo prva je specifično in razločevalno človeška, s čimer Campanella povzema avguštinski subjektivizem, preHITEVAJOČ kartezijansko prvo substanco – mislečo stvar (*res cogitans*), človeka, ki biva zato-ker in dokler misli. O »poti vase« krščanskega interiorizma beremo v *Samogovorih*, kjer Razum sprašuje Hiponca: *Tu qui vis te nosse, scis esse te? Scio. (Soliloquiorum 2.1)*; prim. Avguštin, *Izpovedi* 10.8.15; *De vera religione* 39.72; *De civitate Dei* 11.26; *Ennaratio in Psalmum* 145.5.

30 Kor 3,4; prim. Avguštin, *Sermo* 28A (*In Sermonibus de Psalmo CXV*).

31 Giovanni Pico iz grofovske družine della Mirandola e della Concordia (1463–1494), čudežni deček renesančnega humanizma, avtor hermetične človeške hvalnice *O človekovem dostojanstvu* (1486). Po nedavni raziskavi Univerze iz Pise je bil v enaintridesetem letu starosti zastrupljen z arzenikom.

Moj gospod, jaz nikdar nisem užival Picovih ugodnosti in naklonjenosti, ki je kot plemenitež in premožnejš užival v izobilju knjig in učiteljev in blaginji za filozofiranje in mirno življenje. Iz teh dobrot je vzklikl imeniten velem. Jaz pa se nisem rodil pod srečno zvezdo, od triindvajsetega leta starosti³² do danes, ko jih bom konec septembra naštel devetintrideset, sem bil vedno preganjan in obrekovan – odkar sem pri osemnajstih pisal proti Aristotelu.³³ Višek [nesreče] sem dosegel pri triindvajsetih z vprašanjem: »Kako ta pozna spise, saj se ni učil?«³⁴ Že osem nepretrganih let sem v sovražnikovih rokah; večna Misel³⁵ me je že sedemkrat rešila pred prežečo smrtjo *per sapientiam et per stultitiam*³⁶; v zadnjih osmih letih sem v zaporu pristal tako pogosto, da ne znam našteti enega samega meseca prave svobode brez preganjanja. Že petkrat³⁷ sem trpel neslutene in strašne muke sveta, vedno sem živel v strahu in bolestitih.

V mladih letih nisem imel učiteljev, razen tistega iz gramatike in dve leti iz aristotelske logike in fizike, ki sem ju takoj zavrnil kot sofistični.³⁸ Čeprav sem v vseh znanostih samouk, ne pišem kot prostak. Prebredel sem vse antične in moderne³⁹ ločine filozofov, zdravnikov, matematikov, zakonodajalcev in drugih znanstvenikov, vse govorniške in ročne in spoznavne umetnosti⁴⁰ ter vseh vrst svete in posvetne nauke. V stiskah sem vselej iskal in

32 Objava dela *Philosophia sensibus demonstrata* sproži val ogorčenja med samostanskimi zidovi v Altomonteju, kjer je Campanella tedaj bival, in v rodnem Stilu, kamor mladenič ni hodil več. Dominikanec, ki Aristotela in Akvinskega zamenja s Telezijem, vendar ne more biti dober katoličan! Ob koncu leta 1589 se zateče k markizom del Tufo v Neapelj, kjer ga neznanokdaj leta 1591 straža apostolskega nuncija pripre z obtožbo krivoverstva in demonskih obredov. Dokumentacija prvega od petih procesov se ni ohranila, razen sodne utemeljitve, izrečene v svetem Dominiku 28. avgusta 1592 (Spampanato jo objavi v biografiji *Vita di Giordano Bruno*, 1921).

33 Gre za izgubljeno metodološko razpravo z naslovom *De investigatione rerum*, ki jo grožnjam nadrejenih navkljub začne pisati v kalabrijskem mestecu Nicastro leta 1587 in jo izpiše do svojega osemnajstega leta starosti. Delo zaplenijo v Bologni leta 1592.

34 Jn 7,15; prim. Avguštín, *Tractatus 29 (In Evangelium Ioannis tractatus centum viginti quatuor)*.

35 It. *Senno eterno*. Campanella z značilnim silogizmom ne meri na neko nedoločno vrhovno bitje ali prvo gibalno nedogmatske naravne religije, temveč izraža popolno skladnost z biblijskim Bogom – z Božjo besedo. Glej pismo Gasparu Schoppu iz prve polovice maja 1607 (št. 19), venček treh pesmi z naslovom *Za Prvo Misel* (št. 23–25) in sonet *Način filozofiranja* (št. 6); ibid ref. v naslednjih dveh odstavkih; prim. še Ludovico Ariosto, *Besneči Orlando* 34.70–87.

36 Po modrosti in po norosti, prim. 1Kor 1,21

37 Campanella je moral med letoma 1591 in 1601 petkrat stopiti pred cerkveno in inkvizicijsko razsodišče, kar je tedaj pomenilo doživeti neznosna mučenja. V neapeljskih zaporih je preživel celih 27 let tja do leta 1626, ko ga je z osebnim posredovanjem pri španskem kralju Filipu IV. rešil nadškof Maffeo Vincenzo Barberini, kasnejši papež Urban VIII. Kar zadeva prevod it. sintagme *cinque fiata*, glej Dante, *Pekel* 5.130–131.

38 Glej v predgovoru navedeni sonet *O koreninah zla v svetu* (št. 8).

39 Kot vemo je Petrarca prvi kritično ločeval med etično vihnimi antičniki (*antiqui*) in dekadentno srednjeveškimi sholastiki (*moderni*), z renesančne perspektive »modernimi« *barbari*, ki so vse pobarbarili.

40 Campanella meri na sedem svobodnih umetnosti (*septem artes liberales*), študijsko ogródje srednjeveškega šolanja po dvodelnem kurikulumu (trivium in kvadrivium) na podlagi didaktične razprave *De nuptiis Philologiae et Mercurii* rimskega gramatika Marcija Capelle.

odkril resnico, kajti *patientia probat viri doctrinam*.⁴¹ Nad zemljo me dviga-
jo besede iz Sirahove knjige o tem, kako modrost vpliva na svoje privržen-
ce: »Če bo zablodil, ga bo zapustila in ga izročila v roke njegovega lastnega
padca.«⁴² A jaz tega nisem doživel in niti sledečega: »Pazi na pravi čas in
varuj se hudega, da se ti ne bo treba sramovati samega sebe. Je namreč sra-
mežljivost, ki pelje v greh, in je sramežljivost, ki je slava in naklonjenost«⁴³
– to je Božja volja.

V tem torej tiči razlika med mojim in Picovim načinom filozofiranja:⁴⁴
jaz se mnogo več naučim od anatomije⁴⁵ mravlje ali zeli – najdragocenejšo
na svetu⁴⁶ pustim pri miru – kot od vseh knjig, ki so bile napisane od začet-
ka vekov do danes, kajti naučil sem se filozofirati in brati iz Božje knjige, po
kateri se zgledujem za popravo zmotno prepisanih človeških knjig, ki raje
sledijo človeški muhavosti kot vesoljnemu izvorniku. To me je vodilo k pre-
prostemu branju najrazličnejših avtorjev in priklicanju njihovih naukov v
spomin, s katerim me je Najvišji bogato obdaroval, še bolj pa k presojanju
o njih v skladu z izvornikom. Pico je bil nadvse plemenit in učen veleum, a
filozofiral je bolj o besedah drugih kot o naravi, o kateri ni spoznal skoraj
nič, obenem pa astrologe obsojal, češ da ne znajo soditi po izkustvu. Pa saj

41 Potrpljenje je božja mast, glej Rim 5,3-4: »Pa ne samo to, ampak se celo ponašamo s stiskami, saj vemo, da stiska rodi potrpljenje, potrpljenje preizkušeno, preizkušeno upanje.«

42 Sir 4,19

43 Sir 4,20-21

44 Glej op. 29.

45 Znameniti prizor iz Galilejevega *Dialoga o dveh glavnih sistemih sveta* je tako referenčen, da ga moramo navesti: »Sagredo. Me veseli. Nekoč sem se znašel v Benetkah v hiši zelo cenjenega zdravnika, pri katerem so se, bodisi zaradi študija ali iz radovednosti, občasno zbirali ljudje, da bi si ogledali nekega nič manj učenega kakor natančnega in spretnega anatomia pri seciranju. Tisti dan je nanoslo, da smo iskali začetek in izvor živcev, o čemer poteka slovitno prerekanje med galenističnimi in peripatetičnimi zdravniki; potem ko je anatom pokazal, da velikanski snop živcev izhaja iz možganov, prehaja skozi tilnik, teče po hrbtenjači in se nato razveji po vsem telesu ter da samo kot nizka tenek živcev prihaja do srca, se je obrnil h gospodu, ki ga je poznal kot peripatetičnega filozofa in zaradi čigar navzočnosti je vse skrajno natančno razkril in pokazal, in ga vprašal, ali je zdaj popolnoma zadovoljen in prepričan, da živci izhajajo iz možganov in ne iz srca; na to je filozof, potem ko se je malce zamislil, odgovoril: »To reč ste mi pokazali tako očitno in otipljivo, da bi jo bili prisiljeni priznati za resnično, ko ji Aristotelovo besedilo ne bi nasprotovalo, saj jasno pravi, da živci izhajajo iz srca.« / Simplicij. Gospoda, hotel bi, da vesta, da razprava o izvoru živcev še zdaleč ni tako dognana in odločena, kot bi si nemara kdo mislil. / Sagredo. Nikoli ne bo končana, če ima take nasprotnike, vseeno pa to, kar pravite, prav nič ne zmanjša čudaštva peripatetikovega odgovora, ki proti tako otipljivemu čutno zaznavnemu izkustvu ni navedel drugih Aristotelovih izkustev ali razlogov, marveč samo avtoriteto in goli *Ipse dixit*.« Galileo Galilei, *Dialog o dveh glavnih sistemih sveta, ptolemajskem in kopernikanskem* 2.8–10. ZRC SAZU, Ljubljana 2009, str. 108–109.

46 Po ustnem izročilu je ohranjena legenda, po kateri naj bi Campanella prejel dar genialnosti potem, ko je kot otrok na hribu Consolino, ki gospoduje nad njegovim rodnim Stilom v kalabrijskih Apeninih na meji z Aspromontejem, odkril in zaužil magično zelišče modrosti, s katerim je nato oblikoval človeško glavo, ki naj bi po sedmih letih oživila in pomagala napredku človeštva z razkritjem najglobljih skrivnosti sveta. Neke noči so redovniki nad samostanom ugledali zvezdni utrinek, in da bi se podučil, je Campanella prosil sobrata, naj mu iz knjižnice prinese astronomsko knjigo. Ta je po nesreči udaril v čudežno glavo, ki se je raztreščila na tleh. Nezgodna je za filozofa pomenila znamenje smrti, ki naj bi ga prav kmalu dejansko ujela.

sem jih do devetnajstega leta obsojal tudi sam, dokler nisem ugotovil, da se najvišja modrost skriva v veliki norosti,⁴⁷ kot sem dokazal v posebni knjigi⁴⁸ in v novi *Metafiziki*⁴⁹ – kajti Aristotelova je logična samo na pol, pol pa sramotno brezbožna, edino Parmenid je o tem vprašanju nekaj vedel.⁵⁰ Pico je bil tudi v moralnih in političnih zadevah slabo podkovan, saj se je z vsem bitjem in žitjem posvetil judovski nomantiki⁵¹ in obračanju strani,⁵² nemara bi postal junak prave modrosti, če le ne bi prerano umrl, kajti napisal je že mnogo knjižnih zbirk⁵³ in nobenega dela odvrčal.

Pica visoko cenim kot velikega človeka bolj po tem, kar bi lahko naredil, kot po tem, kar je naredil. Pa ne le njega, temveč vsakega misleca, ki priča o poučnosti šole narave in umetnosti, v kolikor se naučeno sklada⁵⁴ s prvo Idejo in Besedo,⁵⁵ od katerih sta odvisni. A kdor v človeških šolah raztrosa svoja mnenja,⁵⁶ je zame podobno nevreden in nevpliven kakor sveti Avguštin in Laktancij, ki sta po vsebinah in po stališčih zanikala obstoj antipodov,⁵⁷

-
- 47 Poznorenesačna misel se vse bolj obrača k *hvalnicam norosti* (Alberti, Erazem Rotterdamski, Montaigne, Rabelais).
- 48 V neskončnem korpusu kampanelijanskih del srečamo tudi razpravo v sedmih knjigah z naslovom *Astrologicum* (1630). Z astrologijo se bo ukvarjal vse življenje, potem ko se bo, kot sam pravi, opral mladostniškega skepticizma. Na tem mestu se sicer sklicuje na astrološki spor iz tretje razprave dela *Philosophia sensibus demonstrata*.
- 49 *Metaphysica* (1623) je nemara najvažnejše Campanellovo gnoseološko delo, temeljni kamen vzhajajočega novoveškega racionalizma, v katerem se naturalistični senzualizem prepleta z avguštinskimi subjektivizmom. Vsa ustvarjena bitja in pojave zaznamujejo tri primarnosti (*primalites*) v skladu s troedinosti Boga: v naravi delujejo tri naravni principi (materija, toplo in hladno), idealno državo pa duhovniški monarh Metafizik vlada s tremi pomočniki: Močjo (Očetom), Ljubeznjijo (Sinom) in Modrostjo (Svetim Duhom).
- 50 Campanella se navezuje na ontološki nauk eleatskih predsokratikov (Parmenid, Zenon iz Eleje, Ksenofan Kolofonski), mojstrsko zgoščen v frg. 28 B 2 DK, ki v bistvu pravi, da bit je in ne more ne biti.
- 51 Nomantika je vedeževalska praksa napovedovanja prihodnosti na podlagi etimološkega, simbolnega in številskega tolmačenja osebnih lastnih imen in črk, ki jih sestavljajo z namenom, da bi v imenih iskali znamenja (ne)sreče in izbirali obetavna imena. Svoje zanimanje za astrologijo, mistiko, ezoteriko in kabalistično tradicijo je Pico radodarno raztrosil med 900 »krivoverških« tez, ki jih je pripravil za nikdar izvedeni univerzalni filozofski kongres v Rimu leta 1496.
- 52 It. *voltare i libri*, tudi prekladanje knjig kot prisposodba za kabinetsko znanost in eristični akademizem.
- 53 Star. it. *selva*, v zgodovini književnosti nehomogena zbirka pesnitev ali učenih razprav.
- 54 Spoznavni krščanski realizem v skladu s tomistično formulo *Veritas est adaequatio rei et intellectus*.
- 55 Campanellov novoplatonizem ne posega le na politično področje, temveč se spogleduje s slogovnimi vprašanji (ezoterična oblika dialoga) in prodira v samo srž nauka o idejah.
- 56 It. *opinanti*, misleci kot interpreti in razlagalci lastnih mnenj, ne pa iskalci resnice, danes bi rekli komentatorji.
- 57 Po starogrškem izročilu prebivalec kraja, ki leži na nasprotnem delu zemeljske oble. Prim. Dante, *Pekel* 26.112–117: »Bratje, ki ste v tisočeri / nevarnosti pripluli do zapada, / na večer svojih dni, v tej kratki beri / življenja, ki mordá vam še pripada, / čemu ne bi šli dljè in se spustili / za soncem, kjer človeški rod ne vlada!« V op. na vrstičko 117 prevajalec Andrej Capuder takole razlaga: »Po takratnem splošnem verovanju na južni zemeljski obli ni bilo ljudi, pač pa samo morje. Nekateri pa so verjeli v obstoj južnih prebivalcev ali antipodov in Odisej se je hotel verjetno o tem prepričati.« (Dante, *Božanska komedija*, Mohorjeva družba: Celje 2005, 223.)

dokler ni neki mornar⁵⁸ razkrinkal njuno laž s pričevanjem *de visu*.⁵⁹ Sicer pa priznam svojo naklonjenost bolj pobožnim razlagalcem, ki so manj dovzetni za strah in ambicijo, ki človeka vodita v laž, če jih pričevanje le ni povsem ponižalo. Ta način filozofiranja je moj dušni tolažnik, kajti s preučitvijo vseh ločin in religij na tem svetu sem, vsaj upam da samemu sebi in drugim dokazal krščanske resnice in apostolsko pričanje ter krščanstvo maščeval in domala osvobodil od makiavelizma in neskončnih dvomov, ki človeška srca zbadajo v tem mračnem času,⁶⁰ v katerem vsi nauki – filozofi in sofisti, religija, brezboštvo in vraževerje – veljajo enako, kot bi bili ene barve.⁶¹ Boccaccio pravi, da med krščanskim, mohamedanskim in judovskim ni mogoče silogistično razločiti pravi zakon;⁶² pred aristotelskim brezboštvom vsi pisci omahujejo; v šolah poučujejo dvomljivo in mrmraje, kot se bo Vaše veličanstvo lahko prepričalo v *Metafiziki*, posvečeni angelu, ki mi daje moč.

Verjemite, da boste z zavzetostjo zame služili Božjemu namenu. Na tem svetu sem žal krivično grešil in zlorabljal osupljive darove Stvarnika, ki me je kot služabnika in nepokorneža zaradi številnih nadlog vzel za svojega. Saj

- 58 »Mornar« ni nihče drug kot osvajalec Novega sveta Krištof Kolumb. Campanellove strelice padajo na aristotelski geografiji slonečo avguštinsko resnico, po kateri je antipodni del sveta neprimeren za življenje, na polih zevata praznini, Mračno morje pa – kot so v srednjem veku imenovali Atlantik – požira ljudi. Glej tudi delo arabskega geografa Al-Idrizija *Rogerijeva knjiga* ali *Geografija*. Pismopisec svojo misel razvije v *Galilejevi Apologiji* (napisani 1616, objavljeni 1622), drzni repliki na prvi proces proti heliocentričnemu astronomu.
- 59 Na lastne oči. Zvezda danica novega znanstvenega duha, ki vodi zahodno misel prek empirizma do razsvetljenstva in pozitivizma, ali, če hočemo, jo vrača k antičnemu okulocentризmu. Prim. Diderotovo geslo *Agnus Scythicus* iz *Enciklopedije*: »Ugotoviti je treba, ali so priče dogodke videli na lastne oči ali ne; kaj so tvegale za to, da bi jih imeli za verodostojne; kakšni strahovi ali kakšna pričakovanja so jih vodili, ko so drugim pripovedovale o dogodkih, za očitvice katerih se razglašajo. Če bi z vztrajanjem pri resničnosti svojega pričevanja ogrozile svoje življenje, je treba priznati, da bi njihovo pričevanje postalo precej bolj prepričljivo; še toliko bolj prepričljivo bi postalo, če bi priče dejansko žrtvovale in izgubile svoje življenje« Denis Diderot, *D'Alambertove sanje in drugi filozofski spisi*. ZRC SAZU, Ljubljana 2010, str. 204.
- 60 It. *secolo oscuro*, arhaizem za blodne značilnosti svetnega življenja v diahroni sedanosti.
- 61 Protokartezijansko »metodični« dvom odpre vrata nevarnosti solipsizma (Descartes, *Meditacije* 1.4) in razdiralnega relativizma (glej ontološke posledice predsokratskega sofizma Protagore in Gorgije), kar vpliva na Campanellovo pojmovanje političnega egalitarizma, ki je prej kot marksističnemu komunizmu blizu družbenemu personalizmu.
- 62 V tretji noveli prvega dneva *Dekameron* (1.3) Filomena pripoveduje prigodo bogatega in skopega oderuha, Žida Melkizedeka ob grožnji požrešnega babilonskega sultana Saladina. Na zvijačno vprašanje »katerega izmed zakonov imaš za resničnega: judovskega, saracenskega ali krščanskega?« se je Žid izvil iz pasti z bistro zgodbico: nek vrli mož, ki je svoje tri moške potomce ljubil enako močno, se je odločil prekiniti družinsko tradicijo dedovanja bogatega prstanca po prvorojencu in dal skrivoma skovati še dva: »In ker so bili vsi trije prstani tako podobni drug drugemu, da ni bilo moč spoznati, kateri je pravi, je ostalo vprašanje, kdo je pravi očetov dedič, nereseno in se do danes še ni rešilo. In prav tako vam, dragi gospod, odgovorim glede treh zakonov, ki jih je Bog oče dal trem ljudstvom in ki jih zadeva vaše vprašanje: Vsako ljudstvo misli, da se mora ravnati po svoji dediščini, po svojem resničnem zakonu in njegovih zapovedih; kdo pa ima prav, to vprašanje, prav kakor vprašanje prstanov, še ni rešeno.« (G. Boccaccio, *Dekameron: izbor novel*, Mladinska knjiga, Ljubljana 1960, 49) Na takšno aporistično dilemo slehernega filozofskega relativizma (ali sofizma, če hočemo) Campanella ne more pristati.

ne pravim, kar je pravil Salomon: »Pri tem sem gledal pokopane krivičnike: pridejo in odidejo s svetega kraja, v mestu pa pozablajo, kako so delali«,⁶³ kajti nimam se za pravičnika, toda *coram Deo*⁶⁴ Vam zagotavljam, da nisem ne krivoverec ne upornik in da nikdar nisem grešil po trmasti volji, četudi bi me pomanjkanje razuma lahko speljalo na pot krivičnih⁶⁵ - kar pa ne verjamem. Oprostite, ker nisem dvorjan in ne vem, kako se Vaše veličanstvo nazvanja in kako z njim govori, ko že osem let nisem spregovoril niti besede v svojem jeziku niti z človekom pri zdravi pameti. Kljub vsemu visokodušno sprejmite to, kar moja nizkotnost zmore v Vašo zahvalo in priprošnjo, da bi me privedli k svetlobi, ki jo nebeški Oče razseva nad dobrimi in hudobnimi, jaz pa, ki sem tako goreče preiskoval nebo, je nisem deležen, celo muham in kačam zavidajoč čudežno milost in prečudovito podobo božanskega.

In če sem kaj vreden, sem Vam na razpolago s hvaležno pripravljenostjo, ki jo takšni milosrčnosti dolgujemo vsi, ki se trudimo plemenito zasledovati vrline s filozofiranjem v besedah in dejanjih. Rotim Vas, da v tej nameri pomagata mojemu angelu, saj »niti angel perzijskega kraljestva ni uspel zdržati za štirideset dni«⁶⁶ - umiram! Vaše veličanstvo, »tako kot je knez Mihael [pomagal] božjemu ljudstvu, tako pomagaj mojemu angelu«. ⁶⁷ Vem, koliko Vaša beseda velja pri Vaši Blaženosti in gospodih naslednikih.⁶⁸ Najbrž tako razgledanega človeka nima smisla opozarjati, pa vendar - za Božjo voljo - o tem pismu molčite, dokler ne zamenjam namestitve.⁶⁹ Ko bi se izvedelo, da Vam pišem, bi to pahnilo v pogubo kako pravično dušo, ki se me je usmilila, mene pa še bolj priklenilo v okove in verige. Zato prosim Vsemogočnega, ki me je postavil za stražo temu času, naj Vašemu veličanstvu podari primeren položaj, da boste lahko vsem dobrim ljudem široko razdajali svojo ljubeznivost, kakor želim in upam.

[Neapelj,] z globokega Kavkaza, 8. julija 1607
Nekdo, s hvaležnostjo in priprošnjo.

63 Nejasno biblično mesto, zagotovo iz *Pridigarja* (Koheleta), verjetno Prd 8,10. Citat se v fragmentih nahaja tudi v Campanellovem delu *Atheismus triumphatus* (1631).

64 pred Bogom.

65 It. *fuori strada*, prevajamo nedobesedno po prim. Prg 12,26.

66 Campanella bojda misli na zgodbo Jezdegerda III., zadnjega perzijskega šaha iz dinastije Sasandidov. Na prestol četrtega iranskega staroveškega imperija je stopil 16. junija 632 (vladal je do leta 651), potem ko so mu strica Feruhzada po štiridesetdnevni vladavini zastrupili državni veljaki.

67 Dan 10,13: »Knez perzijskega kraljestva se mi je ustavljal enaindvajset dni; in glej, Mihael, eden prvih knezov, mi je prišel na pomoč.«

68 Častni naziv se danes podeljuje krščanskim, tako pravoslavnim kot katoliškim patriarhom vzhodnega obredja. Danes bi papežu, pri Campanelli gre za Pavla V. (glej op. 1), rekli Vaša svetost. Zanimivo, da se kurialne dostojanstvenike na tem mestu naziva s samostalnikom »vnuki« (star. it. *nepote*, tudi naslednik), iz katerega korena izpeljujemo eno od mnogih krvnih ran srednjeveške svetne Cerkve - nepotizem.

69 Star. it. *stanza*.

Jernej Šček
Državni licej Franceta Prešerna, Trst
jernejscek@hotmail.com

David Bandelj
Znanstveni in humanistični licej Simona Gregorčiča, Gorica
david.bandelj@gmail.com